

Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Α' ΑΙ ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΚΡΥΟΝΕΡΙΤΟΥ

Αἱ πολυάριθμοι ἐκκλησῖαι, αἱ ὑπάρχουσαι εἰς τὰς Σέρρας πρὸ τῆς μεγάλης καταστροφῆς τοῦ 1913, ἦσαν ἀσφαλῶς πλούσιαι εἰς ἀξιολόγους παλαιὰς φορητὰς εἰκόνας, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ εἰκάσωμεν αἱ περιγραφαὶ τοῦ Π. Παπαγεωργίου καὶ τοῦ Γ. Λαμπάκη. Ἐκ τῶν παλαιῶν αὐτῶν εἰκόνων πολὺ ὀλίγα διέφυγον τὰς ἀλλεπαλλήλους δηώσεις καὶ καταστροφάς. Ἐναγραφήν τινῶν ἀπὸ ἐκείνας πού διεσώθησαν παρέσχεν ὁ ἀείμνηστος Ε. Στράτης¹. Ἀσφαλῶς ὅμως ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ πολλὰ ἄλλα. Εὐχῆς λοιπὸν ἔργον θὰ ἦτο ἂν κατηρτίζετο καὶ ἐδημοσιεύετο πλήρης μετὰ φωτογραφιῶν κατάλογος ὄλων τῶν παλαιῶν εἰκόνων, πού σώζονται σήμερον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Σερρῶν. Τὸ ἔργον δὲ αὐτό, τοῦ ὁποῦ ἡ σημασία θὰ εἶναι μεγίστη διὰ τὴν μελέτην τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν ζωγραφικῆς εἰς τὰς Σέρρας, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ μόνον ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους ἐρευνητὰς καὶ φιλοτέχνους, τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὸ παρελθὸν τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν.

Ὡς ἐλαχίστην συμβολὴν εἰς τὴν μελλοντικὴν αὐτὴν ἐργασίαν παρέχομεν ἔδω μερικὰς παρατηρήσεις περὶ δύο ἀξιολογωτάτων παλαιῶν εἰκόνων, πού σώζονται εἰς τὰς Σέρρας.

Πρόκειται περὶ τῶν δύο εἰκόνων, τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὸ ἐκ σανίδων εὐτελὲς τέμπλον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ προσκολλημένου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρυονερίτου².

Αἱ διαστάσεις τῶν εἰκόνων τούτων εἶναι 0,88×0,52 μ. περικλείονται δὲ αὐταὶ ὑπὸ ἀπλοῦ πλαισίου σκαλισμένου ἐπὶ τῆς σανίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ζωγραφημέναι αἱ μορφαί.

Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ (πίν. Α', εἰκ. 1) παριστάνει τὸν Σωτῆρα μέχρι περίπου τῆς ὀσφύος, κατ' ἐνώπιον, εὐλογοῦντα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦντα εἰς τὴν ἀριστερὰν κλειστὸν Εὐαγγέλιον μὲ κατάκοσμον στάχωσιν.

1. Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Περίοδος Β'. τόμ. Α', τεύχη γ'.-δ', 1924, 51 κ. ἔξ.

2. Ἡ ἐξέτασις τῶν δύο τούτων ναῶν καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς χρονολογίας τῶν, ἀποτελοῦν ἴδιον κεφάλαιον τῆς μακρᾶς μελέτης μου περὶ τινῶν μνημείων τῶν Σερρῶν.

Ἐπιγραφαί :

Ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰησοῦ :

I(HCΟΥ)Σ = Χ(ΡΙCΤΟ)C / Ο CΩ = ΤΗΡ

Παρά τὸν δεξιὸν ὄμων :

ΔΕΗΣΙC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ / Θ(ΕΟ)Υ ΑΚΑΚΥΟΥ *μοναχοῦ*.

Ὁ φωτοστέφανος τοῦ Ἰησοῦ φέρει διακόσμησιν σχηματιζομένην διὰ μικρῶν στιγμῶν.

Ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου (πίν. Α', εἰκ. 2) παριστάνει τὴν Παναγίαν μέχρι περίπου τῶν μηρῶν, βρεφοκρατοῦσαν, κατὰ τὸν γνωστὸν τύπον τῆς Γλυκοφιλούσης.

Ἐπιγραφαί :

Ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου : Μ(ΗΤ)ΗΡ = Θ(ΕΟ)Υ

Παρά τὸν δεξιὸν ὄμων :

Η ΠΑΝΤΑΝΟΥCΑ / ΕΤΟΥ[C] ,ΖΡΜΒ' (7142 ἀπὸ κτίσεως κόσμου =
1634 μ.Χ.)

Μεταξὺ τῶν χρυσῶν κοσμημάτων, κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα τῆς Θεοτόκου : ΕΙ ΕΝ ΚΡΩCΟ ΤΗC ΧΡΙCΗC ΠΕΡΙΒ[ΟΛΗC] ¹.

Ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ εἰληταρίου τοῦ Βρέφους :

ΠΝ(ΕΥΜ)Α ΚΥΡΙΟ)Υ ΕΠ' ΕΜΕ ΟΥ ΕΙΝΕΚΕΝ / ΕΧΡΙCΕ ΜΕ ΕΒΑΓ-
ΓΕΛΙCΑCΘΑΙ (Λουκ. 4.18. Ἦσ. 61.1) ².

Αἱ δύο αὐταὶ εἰκόνες, γενόμεναι ἀναμφιβόλως ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀγιογράφου, εἶναι ἄξιαι πολλῆς προσοχῆς. Παρὰ τὴν κακοπάθειάν των ἀπὸ τὴν μακρὰν ἐγκατάλειψιν, παρουσιάζουν τέχνην ἀξίαν λόγου. Εἶναι ἔργα ὄχι εὐκαταφρόνητα τῆς κρητικῆς λεγομένης ζωγραφικῆς, γενόμενα ὑπὸ ἀγιογράφου ἀνήκοντος εἰς τὴν ὁμάδα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰς πρώτας δεκάδας τοῦ 17ου αἰῶνος συνεχίζουν τὴν παλαιότεραν παράδοσιν τῶν μεγάλων Κρητῶν

1. Ἡ ἐπιγραφή προέρχεται, νομίζω, ἐκ τροπαρίου ψαλλομένου, ὅπως ἐ πληροφορήθην, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς ἄλλας ἴσως μονὰς κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Παναγίας. Τὸ τροπάριον ὅμως τοῦτο δὲν ἠδυνήθην νὰ εὔρω εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Βάσις ἀπωσδήποτε αὐτοῦ εἶναι ὁ στίχος τοῦ Ψαλμοῦ 44.14 : «ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιμένη», τὸν ὁποῖον εὔρον αὐτοῖσιον γραμμένον εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἐπὶ εἰκόνας τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ Κελλίον τοῦ Νήφωνος τῶν Καρυῶν Ἁγίου Ὄρους.

2. Τὰς ἐπιγραφὰς ἀμφοτέρων τῶν εἰκόνων, ἐκτὸς τῶν δύο τελευταίων ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπὶ τοῦ εἰληταρίου τοῦ Βρέφους, παρέχει, ἀλλ' ὅχι μὲ ἀκρίβειαν, ὁ Γ. Λαμπάκης εἰς τὸ Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Ε', 1905, σ. 71, ἀριθ. 100, 101. Ἐπίσης καὶ ὁ Κ. Ζησιῶν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1913, σ. 158, ἀριθ. 49, 50, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν αὐτόθι σημ. 2 παραθέτει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς Θεοτόκου ἐπιγραφήν.

διδασκάλων τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ Ιβου αἰῶνος καὶ ἰδίως τοῦ περιφήμου Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ¹.

Ἐπισημαίνεται ὅμως τῶν δύο αὐτῶν εἰκόνων, παρὰ τὴν προσκόλλησίν του εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη, εἰς τὴν εἰκόνα ἰδίως τῆς Θεοτόκου, τὴν δυτικὴν ἐπίδρασιν, ἣ ὁποία τότε ἀκριβῶς, εἰς τὰς πρώτας δεκάδας τοῦ 17ου αἰῶνος, ἀρχίζει νὰ γίνεται αἰσθητὴ εἰς τὴν ὀρθόδοξον ζωγραφικὴν. Εἰς τὴν εἰκόνα πράγματι τῆς Παναγίας ἡ δυτικὴ ἐπίδρασις εἶναι λίαν καταφανὴς εἰς τὸν λευκὸν πέπλον, ποὺ φαίνεται κάτωθεν τοῦ μαφορίου τοῦ καλύπτοντος τὴν κεφαλὴν τῆς Θεοτόκου, καὶ ὁ ὁποῖος συγκρατεῖται πρὸ τοῦ στέρνου διὰ χρυσῆς πόρπης. Ὁ λευκὸς αὐτὸς πέπλος, ὁ διαφαινόμενος κάτω τοῦ μαφορίου, εἶναι στοιχεῖον καθαρῶς δυτικόν. Ὁ ζωγράφος ὅμως τῆς εἰκόνας φαίνεται ὅτι πορενόησε τὸ δυτικόν του πρότυπον, διότι εἰς τὰς ἰταλοβυζαντινὰς εἰκόνας ἡ πόρπη συγκρατεῖ ὄχι τὸν ἐσωτερικὸν λευκὸν πέπλον, ἀλλὰ τὸ μαφόριον τῆς Θεοτόκου².

Ἐνός τέλος πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἀγιογραφίαν εἶναι, νομίζω, καὶ ὁ περιεργὸς τρόπος σχεδιάσεως τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τοῦ Βρέφους εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, τεινομένου διαγωνίως, χωρὶς κάμψιν εἰς τὸ γόνυ. Ἡ κάπως ἔξω τῆς πραγματικότητος σχεδίασις αὐτῆ τοῦ τεταμένου ποδὸς εἶναι, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἂν μὴ ἄγνωστος, πάντως ἐξαιρετικὰ σπανία εἰς τὰς ὀρθοδόξους εἰκόνας.

Πόθεν προέρχονται αἱ δύο αὐταὶ εἰκόνας καὶ ποῦ ἐξωγραφήθησαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν. Θὰ ἦτο πολὺ ἀπίθανον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἀγιογραφικὸν ἐργαστήριον εὐρισκόμενον εἰς τὰς Σέρρας. Οὔτε δὲ καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἶναι πιθανὸν ὅτι προέρχονται, διότι καὶ ἐκεῖ, ὅπως ἄλλοτε διεπιστώσαμεν³, παρατηρεῖται παντελῆς σχεδὸν ἔλλειψις ἔργων γενομένων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους ἀπὸ ἀγιογράφων ἀκολουθοῦντας τὴν ἀκμάζουσαν τότε κρητικὴν λεγομένην τεχνοτροπίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι αὐταὶ κατεσκευάσθησαν, διότι δὲν εἶναι ἐκεῖ γνωστὰ ἀγιογραφικὰ ἐργαστήρια, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ἡ ἀξιόλογος τέχνη τῶν ἐξεταζομένων εἰκόνων δεικνύει ὅτι αὐταὶ ἐξωγραφήθησαν εἰς σπουδαῖον καλλιτεχνικὸν κέντρον, ἴσως εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν Ἐπὶ τὴν Ἑπὶ τὴν Βενετίαν. Αἱ σχετικῶς μικραὶ τῶν διαστάσεις ἐπέτρεπον εὐκόλως τὴν μεταφορὰν τῶν μακρόθεν. Δὲν θὰ ἦσαν δὲ αὐταὶ τὸ μοναδικὸν παράδειγμα εἰκόνων εἰς τὴν Μακεδονίαν προερχομένων ἀπὸ μακρινὸν καλλιτεχνικὸν κέντρον. Ἀναφέρω προχείρως τὰς εἰκόνας τὰς

1. Διὰ τὴν ομάδα αὐτὴν τῶν ζωγράφων βλ. Α. Ευγγοπούλου, Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἀθῆναι 1957, 203 κ. ἔξ.

2. Βλ. προχείρως τὴν εἰκόνα τῆς Συλλογῆς Σταθάτου: Α. Ευγγοπούλου, Συλλογὴ Ἑλένης Α. Σταθάτου, Ἀθῆναι 1951, πίν. 21, ἀριθ. 24. Πρβ. καὶ σ. 31.

3. Βλ. Α. Ευγγοπούλου εἰς περιοδ. Μακεδονικά, 3, 1956, 116 κ. ἔξ.

κοσμούσας τὸ τέμπλον καὶ τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰς τὴν Σιάτισταν, ἔργα τοῦ γνωστοτάτου ἁγιογράφου τοῦ 17ου αἰῶνος Θεοδώρου Πουλάκη, αἱ ὁποῖαι κατεσκευάσθησαν εἴτε εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου εἶχεν οὗτος τὴν μόνιμον κατοικίαν του, εἴτε καὶ εἰς τὴν Βενετίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συχνότατα μετέβαινε καὶ ἐπὶ μακρὸν παρέμενε. Τέλος κάποιαν ἴσως ἐνδειξιν περὶ τῆς προελεύσεως τῶν εἰκόνων θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς δώσῃ ὁ διαλεκτικὸς τύπος Παντάνουσσα ἀντὶ Παντάνασσα εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἐξέτασις ὅμως τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι ἔργον γλωσσολόγου.

Ἄν αἱ ἀπασχολήσασαι ἡμᾶς εἰκόνες τοῦ Κρουονερίτου ἀνήκον ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅπου σήμερον εὐρίσκονται, ἢ ἂν προέρχονται ἀπὸ ἄλλην ἐκκλησίαν ἢ ἴσως καὶ ἀπὸ τὴν Μονὴν τοῦ Προδρομοῦ, τῆς ὁποίας ὁ Κρουονερίτης εἶναι, ὡς γνωστόν, μετόχιον ἀπὸ τοῦ 1344, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ γνωρίζωμεν¹.

Β'. ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Ὁ Π. Παπαγεωργίου εἰς τὴν περὶ τῶν Σερρῶν πολύτιμον μελέτην του, μεταξὺ τῶν κειμηλίων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τῆς παλαιᾶς δηλαδὴ Μητροπόλεως, ἀναφέρει καὶ εἰκόνα τῶν ἁγίων Θεοδώρων καὶ μοναχοῦ φέροντος περὶ τὴν κεφαλὴν τὸν ἀργυροῦν τῶν Ἁγίων κύκλον (nimbus) καὶ βαστάζοντος λαύραν· ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς εἰκόνης ταύτης φέρεται(...) «ὁ πανιερώτατος καὶ ὑπέριμος μητροπω(ο)-λίτης Σερρῶν Γεννάδιος καὶ κτήτωρ τῆς Ἁγίας τραπεζῆς τῆς μεγάλης λαύρας σὺν τοῖς ἁγίοις μεγαλομάρτυσι Θεοδώροις...»². Τὴν εἰκόνα εἶδε τὸ 1902 καὶ ὁ Γ. Λαμπάκης, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε μὲ μερικὰ λάθη, τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφὴν³.

Δυστυχῶς ἡ εἰκὼν αὕτη, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα κειμήλια ποὺ ἐφυλάσσοντο εἰς τὸν ναόν, ἐχάθη κατὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1913, οὐδεμία δὲ ἀπεικόνισις αὐτῆς, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐδημοσιεύθη, ἐκτὸς τοῦ πανομοιότυπου τῆς ἐπιγραφῆς, τὸ ὁποῖον παρέχει ὁ Παπαγεωργίου (ἐνθ' ἂν. πίν. IV. 1).

1. Θὰ ἤθελα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῶν Σερραίων φιλοτέχνων ἐπὶ τῆς χειρίστης καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἀπὸ ἀπόψεως διατηρήσεως εἰς δύο ἀξιολογώταται αὐταὶ εἰκόνες. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ μεταφερθοῦν αὐταὶ ἀλλοῦ μὲ πρώτην δὲ εὐκαιρίαν νὰ καθαρισθοῦν καὶ νὰ συντηρηθοῦν ὑπὸ ἐμπείρου εἰδικοῦ, διότι ἄλλως πολὺ συντόμως ἢ προοιῶσα καταστροφὴ των θὰ εἶναι ἀνεπαισθητός.

2. Π. Παπαγεωργίου ἐν *Byzantinische Zeitschrift*, 3, 1894, 250.

3. Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, Ε', 1905, σ. 48, ἀριθ. 15.

Τοῦ μητροπολίτου ὅμως Γενναδίου σώζεται καὶ ἄλλη προσωπογραφία, ἣ ὁποία δύναται νὰ μᾶς δώσῃ ἄρκετὰ σαφῆ ἰδέαν τῆς ἀπωλεσθείσης οἰκόνος. Πρόκειται περὶ τῆς τοιχογραφίας τῆς κοσμοῦσης τὸ ἀέτωμα τῆς δυτικῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τῆς τραπέζης εἰς τὴν ἀγιορειτικὴν Μονὴν τῆς Λαύρας. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, ὁ Γεννάδιος ἐπεσεύασε τὸ 1522 εἰς τὴν Λαύραν τὸν πύργον τὸν λεγόμενον τοῦ Τσιμισκῆ¹, δέκα δὲ ἔτη ἔνωρίτερον, τὸ 1512, ἔδαπάνησε διὰ τὴν ἀνακατασκευὴν τῆς ἐκ σεισμοῦ καταστραφείσης στέγης τῆς τραπέζης τῆς ἰδίας μονῆς². Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τελευταίου γεγονότος κατασκευάσθη ἡ τοιχογραφία μὲ τὴν προσωπογραφίαν του εἰς τὸ ἀέτωμα τῆς τραπέζης.

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν³ αὐτὴν (εἰκ. Β΄) εἰκονίζεται εἰς τὸ μέσον ἡ Θεοτόκος ἐν προτομῇ δεομένη, μὲ τὸ Βρέφος πρὸ τοῦ στήθους. Δεξιὰ παριστάνονται οἱ κτήτορες τῆς Λαύρας, δηλαδὴ ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ. Ἀριστερὰ εἰκονίζονται οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι Τήρων καὶ Στρατηλάτης, ὅπισθεν δὲ αὐτῶν ὁ Γεννάδιος κρατῶν ὁμοίωμα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπισκευασθείσης τραπέζης καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «*Ὁ πανιερώτατος καὶ ὑπέριμος μ(η)τροπολίτης Σεργῶν Γεννάδιος καὶ κτήτωρ τῆς παρούσης ἁγίας Τραπέζης*»⁴.

Ὁ Millet, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ὑπὸ τοῦ Παπαγεωργίου περιγραφὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Γενναδίου, τῆς εὑρισκομένης εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Σεργῶν, εἶχεν ἐκφράσει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη ἦτο ἀντίγραφον τῆς τοιχογραφίας, πὺν κοσμεῖ τὴν πρόσοψιν τῆς τραπέζης τῆς Λαύρας⁵. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι πολὺ πιθανὴ καὶ φαίνεται ἐνισχυμένη ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς εἰκόνος τῆς Μητροπόλεως, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Λαμπάκης⁶. Οὕτω κατὰ τὴν τοιχογραφίαν τῆς τραπέζης τῆς Λαύρας δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἄρκετὰ σαφῆ ἰδέαν τῆς ἀπωλεσθείσης εἰκόνος τῆς Μητροπόλεως.

1. Βλ. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos, Paris 1904, σ. 136 κ. ἐξ. ἀριθ. 411. Πρβ. καὶ Π. Παπαγεωργίου ἐν Β.Ζ. 10, 1901, 579.

2. Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ κατὰ τὸ 1780 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ σκευοφύλακος Σάββα Προσκυνητάρου τῆς Λαύρας. Βλ. τὴν σχετικὴν περικοπὴν ἐν Ευγγοπούλου Σχεδιάσμα, 105 ὅπου καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

3. Ἀπεικόνισις τοῦ συνόλου καὶ τῆς προσωρογραφίας τοῦ Γενναδίου ἐν Ευγγοπούλου, ἔνθ' ἀν. πίν. 26.

4. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν Millet, Pargoire, Petit, ἔνθ' ἀν. 130 κ. ἐξ, ἀριθ. 397, ὅπου κατὰ λάθος γράφεται *τραπέζου ἀντὶ τραπέζης*. Τὸ λάθος ἐπανέλαβον ἐκ παραδρομῆς καὶ ἐγώ, Ευγγοπούλου, Σχεδιάσμα, 104.

5. Millet, Pargoir, Petit, ἔνθ' ἀν. 131.

6. Δελτ. τῆς Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ἔνθ' ἀν. 48, ἀριθ. 15: «... εἰκονίζονται οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, πρὸς οὐδὲ ἐπιφαίνεται ἡ Θεοτόκος, ὅπισθεν δὲ τῶν μεγαλομαρτύρων συμπαρίσταται καὶ ὁ Σεργῶν Γεννάδιος...»

Εἰκὼν 1. τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κρουνερίτου Σεργῶν

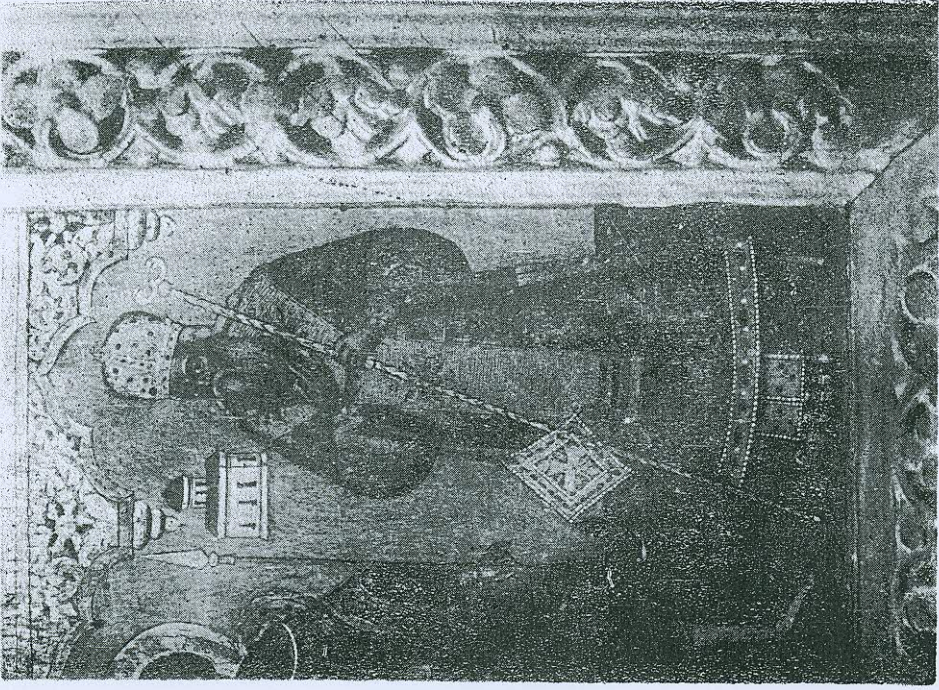
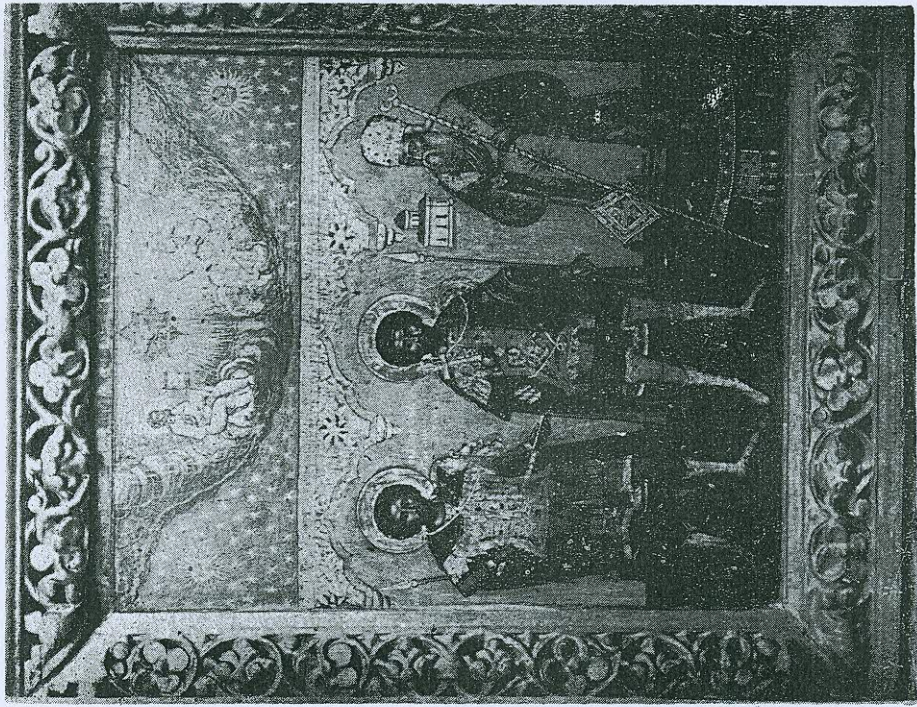
Εικών 2. τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κρουνερίτου Σεργῶν

ΠΙΝΑΞ Β'

Προσωπογραφία τοῦ Μητροπολίτου Σεργῶν Γενναδίου
Τοιχογραφία εἰς τὴν τράπεζαν τῆς Μ. Λαύρας Ἁγίου Ὁρους

Προσωπογραφία τοῦ μητροπολίτου Σεργίου Στεφάνου,
εἰκὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου Σεργίων

Ἄλλὰ τὸν τύπον τοῦ κτήτορος ἢ ἀνακαινιστοῦ ἱεράρχου, εἰκονιζομένου μετὰ τῶν πατρῶνων τῆς Μητροπόλεως Ἁγίων Θεοδώρων, φαίνεται ὅτι κατὰ παράδοσιν ἠκολούθησαν καὶ μεταγενέστεροι μητροπολίται τῶν Σερρῶν.

Περὶ τούτου πείθει μία εἰκὼν, τὴν ὁποίαν πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου εἶχον εὗρει εἰς τὸν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῶν Σερρῶν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (πίν. Γ').

Ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν γνωρίζω ἂν σήμερον ὑπάρχει, οὔτε δὲ καὶ ἔχει, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, περιγραφῆ ἢ δημοσιευθῆ. Αἱ διαστάσεις της, ἄνευ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ξυλογλύπτου πλαισίου, ἦσαν $0,345 \times 0,275$ μ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος παριστάνετο ἐντὸς νεφῶν ἡ Ἁγία Τριάς, εἰς τὴν κάτω μεγαλυτέραν ζώνην εἰκονίζοντο, κάτω τριῶν τόξων, οἱ δύο Ἅγιοι Θεόδωροι ὄρθιοι κατ' ἐνώπιον, εἰς τὸ δεξιὸν δὲ ἄκρον μητροπολίτης μὲ πλήρη τὴν ἀρχιερατικὴν του στολὴν, ἄνω τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ ὁποίου εὕρισκετο μικροσκοπικὸν ὁμοίωμα ἐκκλησίας μὲ τροῦλλον. Ποῖος ὁ εἰκονιζόμενος μητροπολίτης ἐδήλου ἀμυδροτάτη ἡμικατεστραμμένη ἐπιγραφὴ :

Ο ΤΑΠΕΙΝΟΣ Μ[ΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΕΦΑΝΟΣ]Σ ΚΑΙ ΚΤΗ-
ΤΩΡ. ΕΤΕΙ ΑΨΚΖ.

Τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐλλείποντος μέρους τῆς ἐπιγραφῆς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Στεφάνου καθιστοῦν ἀπολύτως, νομίζω, πιθανὴν καὶ αἰ σωζόμεναι λέξεις «καὶ κτήτωρ», κυρίως ὅμως τὸ ἔτος 1727.

Οὐδεμία δηλαδή, κατὰ τὴν γνώμην μου, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ μητροπολίτου Στεφάνου, ὁ ὁποῖος τὸ 1725 ἀνέκτισεν ὁλόκληρον τὴν νοτιὰν πλευρὰν τῆς Μητροπόλεως, ὅπως μαρτυρεῖ ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου διὰ κεράμων πολλάκις δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ: «Ἐν ἔτι ΑΨΚΕ+ὁ ταπεινὸς μ)η)τροπολίτη(ς) Σερρῶν Στέφαν(ος) Θραξ(;)»¹.

Αἱ ἐργασίαι ὅμως εἰς τὴν Μητρόπολιν φαίνεται ὅτι εἶχον μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἀπὸ τὴν ἀνάκτισιν τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ ὅτι θὰ ἐπερατώθησαν αὗται δύο ἴσως ἔτη ἀργότερον, τὸ 1727, ὅποτε ὁ Στέφανος ἀφιέρωσε τὴν εἰκὼνα εἰς τὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν. Κατόπιν ποίων περιπετειῶν ἢ εἰκὼν κατέληξεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅπου τὴν εὗρον, δὲν εἶναι, εἰς ἔμὲ τοῦλάχιστον, γνωστόν.

Βεβαίως ἢ εἰκὼν αὕτη δὲν εἶναι ἔργον ἀξιολόγου τέχνης. Καὶ εἶναι μὲν ἴσως πιθανὸν ὅτι ἢ ἐπ' αὐτῆς προσωπογραφία ἀποδίδει μὲ κάποιαν πιστότητα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μητροπολίτου Στεφάνου. Ἡ παρ' αὐτὸν ὅμως ἀπεικόνισις τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως εἶναι ἐντελῶς φανταστικὴ, διότι τὸν πα-

1. Παπαγεωργίου ἐν Β. Ζ. 3, 1894, 258, ἀριθ. 27. Ζησίου, ἐνθ' ἄν. 157, ἀριθ. 48, ὅπου πιθανὴ ἀνάγνωσις Θραξ τοῦ εἰς τὸ τέλος συμπληήματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἀναγνώσει ὁ Παπαγεωργίου.

ριστάνει μὲ τροῦλον, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε εἶχε τὸ μνημεῖον, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἀπλῆς ξυλοστέγου τρικλίτου βασιλικῆς¹.

Πάντως ἡ εἰκὼν αὐτή, ἂν ὑπάρχει, εἶναι, ὅπως εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, ἔργον ἐξόχως πολύτιμον διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν Σερρῶν

---

1) Τὰ σχέδια τῆς μητροπόλεως πρὸ τῆς τελευταίας ἀναστηλώσεως ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Α. Ὁρλάνδου εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον Ἄρχειον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, 5, 1939 - 40, 153 κ. ἐξ. Νεωτέρα κάτοψις συμπληρωμένη καὶ φωτογραφίαι τοῦ μνημείου μετὰ τὴν ἀναστήλωσίν του ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ε. Στίκα εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1952, 205 κ. ἐξ.